

FIGYELŐ

A 175 éves Országos Széchényi Könyvtár jubileuma. Az Országos Széchényi Könyvtár 1977-ben alapításának 175. évfordulójához érkezett el. A Széchényi Ferenc által létrehozott Országos Könyvtár (Bibliotheca Széchényiana Regnicolaris) alapítóokmánya 1802. november 25-én nyerte el a királyi megerősítést. Az alapító nagy értékű gyűjteményével, amely mintegy 13 000 nyomtatott könyv és 1200-nál több kéziratos mű mellett sok-száz térképet, metszetet, továbbá kép-, szobor- és éremgyűjteményt is felölelt, megvetette a magyar kultúra értékeinek feltárására, feldolgozására és megismertetésére hivatott intézmény, majd intézményrendszer alapjait. Így a magyar múzeumügy, a magyar közgyűjtemények is erre az adományozásra vezethetik vissza eredetüket. 1977 végén a Magyar Nemzeti Múzeum és az Országos Széchényi Könyvtár közös központi rendezvényekkel emlékezett meg az alapításról és az eltelt 175 év fejlődéstörténetéről. De a két intézmény külön-külön is megragadta azokat az alkalmakat, amelyek a jubileum kapcsán közművelődési tevékenységet kínáltak.

A Magyar Nemzeti Múzeum és az Országos Széchényi Könyvtár *jubileumi ünnepségére* a Múzeum dísztermében 1977. október 3-án, 11 órakor került sor. Az ünnepségen részt vett Aczél György, a Minisztertanács elnökhelyettese és Óvári Miklós, az MSZMP Központi Bizottságának titkára, az MSZMP Politikai Bizottságának tagja, Trautmann Rezső, az Elnöki Tanács helyettes elnöke, Orbán László, az Országos Közművelődési Tanács elnöke. Fülep Ferencnek, a Magyar Nemzeti Múzeum főigazgatójának megnyitója után Molnár Ferenc kulturális államtitkár ünnepi beszédében méltatta azt a szerepet, amelyet a Magyar Nemzeti Múzeum és az Országos Széchényi Könyvtár fennállása óta a tudományos kutatásban és a magyar közművelődésben betöltött.

A jubiláló intézményeknek a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa a haladó nemzeti kultúra ápolásában és terjesztésében kifejtett történelmi jelentőségű tevékenységükért, valamint a szocialista művelődéspolitikai megvalósításában betöltött szerepükért a Munka Vörös Zászló Érdemrendje kitüntetés adományozta. A kitüntetések az ünnepségen Trautmann Rezső, az Elnöki Tanács helyettes elnöke nyújtotta át.

Az évforduló alkalmából a Múzeum-kertben megkoszorúzták az alapító Széchényi Ferenc szobrát. Koszorút helyeztek el a szobor talapzatán a Hazafias Néprfront Országos Tanácsa és Budapesti Bizottsága, a Kulturális Minisztérium, a Fővárosi Tanács, az Országos Széchényi Könyvtár és a Magyar Nemzeti Múzeum képviselői.

A jubileumi ünnepség és a koszorúzás után Jóború Magda, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója, *jubileumi emlékkiállítás* nyitott meg a Múzeumban.

Ezen a kiállításon a két anyaintézmény és a Nemzeti Múzeumból később kivált, önálló múzeumok is a közönség elé tárták gyűjteményeik válogatott értékeit. A kiállított dokumentumok térbeli elhelyezkedése az intézmények történeti kialakulását is szimbolizálta. Külön teremben kapott helyet — az egyik, úgynevezett Kandalló-teremben — az Országos Széchényi Könyvtár gyűjteményeinek történeti kialakulását bemu-

atató részleg. Vitrineiben korvinák is kiállításra kerültek, így történt visszaulálás reneszánsz kultúránk fényes emlékezetű Bibliotheca Corviniana-jára, Mátyás király könyvtárára. A díszteremben a Magyar Nemzeti Múzeum tárta az érdeklődők elé java kincseit. Ugyanebben a teremben voltak láthatók a még a múlt században megindult specializálódás következtében a Magyar Nemzeti Múzeumból kivált, önállósodott intézmények: a Néprajzi Múzeum, az Iparművészeti Múzeum, a Szépművészeti Múzeum és a Nemzeti Galéria gazdag gyűjteményeit reprezentáló tárgyi dokumentumok; a magyar múltból és az egyetemes kultúrából nemzeti kincseinkké szervesült alkotások és emlékek. Külön teremben — a másik Kandalló-teremben — a Természettudományi Múzeum kiállított tárgyai, értékei kerültek bemutatásra. Ez az elrendezés, a három teremben történt kiállítás jelképezte, hogy az 1802-ben alapított közgyűjtemény már a kezdetben, a múlt század első évtizedeiben, az egységes gyűjteményszervezés idején és az 1808-tól létrehozott Nemzeti Múzeum keretei között három részlegre tagolódott: a könyvtárra, a régiségtárra és a természetrajzi osztályra. A kupola-teremben történt kísérlet arra, hogy a kiállítás rendezői a közgyűjtemények történeti kialakulását — a magyar történeti, politikai, gazdasági és kulturális fejlődésbe ágyazva — egységes keretben, lehetőleg átfogóan, itt a részletekbe nem hatolva, körképszerűen, a dokumentációs anyagot valóságosan is mintegy körbefuttatva ábrázolják.

A Magyar Nemzeti Múzeum és az Országos Széchényi Könyvtár közös jubileumi megemlékezése, a közösen rendezett kiállítás és a fiatalabb intézmények közreműködése jól példázta azt a törekvést, amely manapság a közgyűjtemények eddiginél szorosabb együttműködésére irányul. Kívánatos, hogy mind a tudományos kutatásban, mind a gyűjteménygyarapítás érintkező területein, de kiváltképpen a közművelődés szolgálatában jöjjön létre és szilárduljon meg a specifikus funkciókat betöltő intézmények hatékony együttműködése.

A két intézmény képviselői ugyancsak közösen, a központi fővárosi ünnepséget közvetlenül megelőző napon: 1977. október 2-án, Nagycenken emlékeztek az alapítóra. A Nemzeti Múzeum, az Országos Széchényi Könyvtár és a Győr-Sopron megyei Múzeumi Szervezet rendezésében került sor ünnepségre a nagycenki kastély főépületében. Ebben a kastélyban gyarapította Széchényi Ferenc annak idején gazdag gyűjteményét, amellyel adományképpen megvetette az Országos Könyvtár alapját, sőt a Nemzeti Múzeumét is.

Az 1977. évi múzeumi hónap (október) keretében négy részből álló múzeumtörténeti előadássorozat megrendezésére került sor, ennek október 14-i előadása az Országos Széchényi Könyvtárról szólt.

A könyvtár külön is számos alkalmat megragadott arra, hogy a közvéleményt tájékoztassa az intézmény hagyományos és új funkcióiról és feladatairól. Továbbá törekedett a szakkörök elé tárnai a könyvtártörténeti tanulságokat. Közművelődési céllal igyekezett közműveltségünkben terjeszteni a jubiláló intézmények művelődéstörténeti és művelődéspolitikai jelentőségét.

A Nemzeti Múzeummal közös, nagy kiállítás mellett a könyvtár „175 éves az Országos Széchényi Könyvtár” címen tárlókban és tablókban tárta olvasói elé történetének főbb mozzanatait az intézmény olvasószolgálatának előterében. Ez a kiállítás augusztus 29-től november 2-ig állt fenn a könyvtárat látogatók számára.

A Rádió több adásban sugározott műsort a jubiláló nemzeti könyvtárról. Ezekből kettőt említünk. Az egyik önálló, egyórás adás keretében a különgyűjtemények és a törzsgyűjtemény történeti kialakulását, azok legfőbb értékeit ismertette, valamint a mai szolgáltatásokról tájékoztatta a hallgatókat 1977. szeptember 2-án. A másik, az 1977. október 2-i *Kulturális Magazin* műsorának az elején, a könyvtár alapításának az előzményeiről és körülményeiről szólt, az 1802-es feltételeket igyekezett bemutatni.

A Televízió 1977-ben — egy sorozat részeként — felvételeket készített a könyvtári állomány kiemelkedő gyűjteményrészlegeiről, azok egyes különlegesen értékes darabjairól, bepillantott a könyvtári műhelyekbe. Ez a műsor, más értékes történeti gyűjteményeink bemutatásának részeként, 1978-ban kerül a TV műsorára.

A *Könyvtáros* című folyóirat 1977. évi 9. számában *Hagyomány és újat építés. 175 éves az Országos Széchényi Könyvtár* címmel adott alkalmat az évfordulóra emlékezésre és ugyanebben a számban közölt interjút az OSZK-ról, mint könyvtári kutatóműhelyről, továbbá közölt cikket az Országos Széchényi Könyvtár „mikrofilmtáráról”.

A könyvtárosok számára nyújtott tájékoztatást szolgálta a Magyar Könyvtárosok Egyesülete 1977. november 3–4-i budapesti vándorgyűlése alkalmából november 4-én szervezett látogatás az Országos Széchényi Könyvtárba, amelyen a könyvtáros kollégák egy csoportja kapott szóbeli referátumot a könyvtár régi és új feladatairól, majd tekintette meg együttesen a múzeum épületében rendezett központi kiállítást.

A *Magyar Könyvszemle* jelen számában, utólag emlékezik hazánk nemzeti könyvtárának jubileumára, talán kissé késve, ám azzal a megfontolással, hogy az évforduló alkalmából adódó visszapillantások nem összpontosulhatnak a központi rendezvények idejére, ugyanis Széchényi Ferenc alapítólevele 1802. november 2-án kelt, a királyi jóváhagyás november 25-i keltű, az intézmény közönség előtti megnyitásának pedig volt egy 1803. augusztus 20-i és egy 1803. december 10-i ünnepélyes időpontja. Így a megemlékezések egy egész éven át indokolhatók.

HAVASI ZOLTÁN

A Petőfi Irodalmi Múzeum Bibliográfiai Füzetekinek repertóriumai. A *Magyar Könyvszemle* örömmel és várakozással üdvözölte már indulásakor a Petőfi Irodalmi Múzeum *Bibliográfiai Füzetekinek* sorozatait, és azóta is figyelemmel kíséri a megjelenő köteteket. Mint bebizonyosodott, a sorozatok megőrizték kezdeti lendületüket, és napjainkig — közel hat év alatt — összesen huszonegy füzetrel jelentkeztek.

Ezek a kiadványok szorosan kapcsolódnak mind a múzeumi-könyvtári gyűjtőmunkához, mind irodalomtudományunk anyagfeltáráshoz, ezúttal mégsem térünk ki az egyes sorozatok részletes ismertetésére, hiszen indulása, 1972 óta ezeket a bibliográfiai munkákat már széles körben ismerik és használják, most csupán a *Bibliográfiai Füzetek* fő témaköreit idézzük fel. Az első sorozat irodalmi és irodalomtörténeti érdekű folyóiratokról nyújt leíró bibliográfiát,¹ a második egy-egy irodalomtörténetileg fontos folyóirat repertóriumát jelenteti meg,² a harmadik irodalomtörténetírásunk könyv alakban megjelent eredményeit regisztrálja.³ A magyar irodalom első kiadásait tartalmazza a bibliográfiai negyedik csoportja.⁴ Végül, — úgy tűnik — a kezdeti tervek kiegészítéseképpen a *Bibliográfiai Füzetek* egy ötödik, „E” sorozattal is bővült, amely a magyar szocialista irodalom első kiadásait gyűjti össze.⁵

¹ Utolsó megjelent kötete: LAKATOS Éva: *Magyar irodalmi folyóiratok. H–K.* Bp. 1975. 612 l. (A Petőfi Irodalmi Múzeum Bibliográfiai Füzetei. A. sorozat 6–7.)

² Jelen ismertetésünk e „B” sorozat eddig megjelent repertóriumáival foglalkozik.

³ LUKÁTS János: *A magyar irodalom története. A–Zs.* Bp. 1973–1976. 807 l. (A Petőfi Irodalmi Múzeum Bibliográfiai Füzetei. C. sorozat 1–8.)

⁴ BOTKA Ferenc: *A magyar irodalom első kiadásai. A–C.* Bp. 1973–1974. 200 l. (A Petőfi Irodalmi Múzeum Bibliográfiai Füzetei. D. sorozat 1–2.)

⁵ *Magyar szocialista irodalom. (Első kiadások 1945-ig.)* Bp. 1975. 325 l. (A Petőfi Irodalmi Múzeum Bibliográfiai Füzetei. E. sorozat 1.)

A Petőfi Irodalmi Múzeum eddigi bibliográfiai kiadványai megérdemelt, kedvező visszhangot keltettek, és irodalmunkban rendszeresen jó tájékozódást biztosítanak. Sőt, nyugodtan mondhatjuk, hogy napjainkig az ilyen típusú bibliográfiai műfajnak az egyetlen bázisa ez a vállalkozás, és a kutatás szempontjából pedig gyakran az egyetlen lehetőség is, minthogy jórészt nehezen elérhető forrásokhoz segíti hozzá a szakembereket.

„A periodikák bibliográfiai feldolgozása egyike a legfáradságosabb és legtöbb időt igénylő könyvészeti munkáknak; nem csoda, ha éppen ezért hírlap- és folyóiratirodalmunk bibliográfiai feltárása még igen hézagos.”⁶ A *Bibliográfiai Füzetek* ezen hiányosságok megszüntetéséhez nagymértékben járulnak hozzá, hiszen a „B” sorozat indulása óta nyolc füzetnyi repertóriumot jelentetett meg, mintegy tizennégy folyóirat feldolgozását végezve el. A repertórium sorozat középpontjában a magyar szocialista mozgalom, az avantgarde és a polgári radikális törekvések folyóiratainak feltárása áll, amely lehetővé teszi az 1945 előtti lapjainkra való visszatekintést.

A sorozat első füzeteként a Kassák Lajos által szerkesztett és kiadott nemzetközi jelentőségű *Dokumentum* (1926–1927) és *Munka* (1928–1939) repertóriuma⁷ jelent meg, amelyek irodalmi és művészeti szempontból egyaránt jelentős szerepet tölthettek be a magyarországi kulturális életben. 1973-ban, Tácsics Mihály születésének 175., halálának 90. évfordulója alkalmából a *Munkások Újsága* (1848), a *Forradalom* (1849), az *Arany Trombita* (1869)⁸ című Tácsics-lapok feldolgozása készült el. Mindhárom lap, de különösképpen az *Arany Trombita* működése „jelentős mozzanat volt a kezdeti munkásmozgalom és a korai szocialista irodalom történetében.”⁹ A sort a húszas évek egyik igen jelentős, számottevő kulturális fóruma, a *Magyar Írás* (1921–1927)¹⁰ repertóriuma folytatja, amelyet Raith Tivadar szerkesztett, nem kis nehézségek árán. Ezt követte az Ignóus Pál és József Attila kezdeményezésére született, nagy politikai jelentőségű *Szép Szó* (1936–1939) repertóriuma.¹¹ A Kommunisták Magyarországi Pártja hazai és külföldi vezetőinek elhatározása hívta létre az 1931–1933 között megjelenő *Társadalmi Szemlé-t*,¹² melynek repertóriuma Gorkij, Molnár Erik, Lukács György, Illyés Gyula és mások cikkeire hívja fel figyelmünket. A következő repertórium-füzet az avantgarde mozgalom szempontjából oly jelentős három másik Kassák-folyóirat *A Tett* (1915–1916), a *Ma* (1916–1925) és a 2×2 (1922) feltárását végezte el,¹³ majd ezt a nehéz, 1935–1937 közötti időszakban megjelenő *Gondolat* című kommunista folyóirat repertóriuma¹⁴ követi. A sort végezetül Gömöri Jenő Tamás *Tűz* (1921–1923) és Fényes Samu *Diogenes* (1923–

⁶ KÓKAY György: *A Petőfi Irodalmi Múzeum Bibliográfiai Füzetei.* = MKsz 1973. 91.

⁷ KÁLMÁN Lászlóné: *Dokumentum (1926–1927), Munka (1928–1939).* Repertórium. Bp. 1972. 158 l. (A Petőfi Irodalmi Múzeum Bibliográfiai Füzetei. B. sorozat 1.)

⁸ ILLÉS Ilona: *Munkások Újsága (1848), Forradalom (1849), Arany Trombita (1869).* Repertórium. Bp. 1973. 164 l. (A Petőfi Irodalmi Múzeum Bibliográfiai Füzetei. B. sorozat 2.)

⁹ ILLÉS Ilona: *Munkások Újsága (1848), Forradalom (1849), Arany Trombita (1869).* Repertórium. Bp. 1973. 13.

¹⁰ LAKATOS Éva: *Magyar Írás (1921–1927).* Repertórium. Bp. 1973. 188 l. (A Petőfi Irodalmi Múzeum Bibliográfiai Füzetei. B. sorozat 3.)

¹¹ KENDÉNÉ PALÁGYI Erzsébet: *Szép Szó (1936–1939).* Repertórium. Bp. 1974. 152 l. (A Petőfi Irodalmi Múzeum Bibliográfiai Füzetei. B. sorozat 4.)

¹² KÁLMÁN Lászlóné: *Társadalmi Szemle (1931–1933).* Repertórium. Bp. 1974. 100 l. (A Petőfi Irodalmi Múzeum Bibliográfiai Füzetei B. sorozat 5.)

¹³ ILLÉS Ilona: *A Tett (1915–1916), Ma (1916–1925), 2 × 2 (1922).* Repertórium. Bp. 1975. 223 l. (A Petőfi Irodalmi Múzeum Bibliográfiai Füzetei. B. sorozat 6.)

¹⁴ PALMAI Magda: *Gondolat (1935–1937).* Repertórium. Bp. 1976. 94 l. (A Petőfi Irodalmi Múzeum Bibliográfiai Füzetei. B. sorozat 7.)

1927) címen megjelent emigrációs lapjainak repertórium¹⁵ zárja. Ez a pusztasorsolás is bizonyítja, hogy mind irodalomtudományi, mind sajtótörténeti, de még művészeti szempontból is sikerült helyesen megválasztani a feldolgozandó folyóiratok sorát.

A feldolgozás módszere kettős jellegű:

„Az egyes részközlések konkrét megnevezésétől elvonatkozott, matematikai feltárást, amely folyóiratirodalmunk egészét átfogja, egyes esetekben felcseréltük, pontosabban kiegészítettük a „hagyományos” úttal, a repertorizálás mikrofilológiájával. De csak ott, azon forrásoknál, amelyek ezt megkívánták, amelyek a fejlődés csomópontjai, alkotóműhelyei voltak, s amelyeknek részletező feltárása hozzásegít egy-egy korszak, írói csoportosulás vagy mozgalom mélyebb megértéséhez, s ezen túlmenően irodalmunk fő fejlődésvonalainak dokumentálásához.”¹⁶

Alapvetően ez határozza meg a feldolgozás módját, amely a folyóiratok anyagától függő, és aszerint változó tematikus rendszer szerint csoportosítja anyagát, ezen belül pedig tételszámozást és betűrendet alkalmaz. Mindezeket sajtótörténeti szempontból is figyelemreméltó leíró és értékelő jellegű előszó, szakirodalmi felsorolás, az egyes folyóiratok gondos könyvészeti leírása előzi meg, és névmutató zárja le.

Örvendetes az a körütekintés is, amelyet a lapok illusztrációira, borítófedeleire, vagy lapjainak leírására fordítottak a feldolgozók, hiszen e lapok nagy része művészeti szempontból is jelentős. Kár viszont, hogy — feltehetően technikai, anyagi nehézségek miatt — illusztrációk nem kaptak helyet a repertóriumokban. Így például a feldolgozott lapok réjlécei, pedig ezek közül nem egynek neves grafikus volt a tervezője.

A repertóriumok Botka Ferenc gondos szerkesztői munkáját és Kálmán Lászlóné, Illés Ilona, Lakatos Éva, Kendéné Palágyi Erzsébet, valamint Pálmai Magda körültekintő és következetes feldolgozását dicsérik.

Biztatóak a további tervek is, amelyek a félperiodikumok, az antológiák és a napisajtó feldolgozását célozzák, de ez már valóban nem lehet csupán e szerény létszámú munkaközösség kizárólagos feladata.

B. JUHÁSZ ERZSÉBET

Szent László emlékkiállítás Esztergomban. 1977-ben emlékezett meg a magyar állam és egyház Szent László (1077–1095) trónralépésének kilencszázadik évfordulójáról. Az esztergomi Keresztény Múzeum dr. Lékai László bíboros, prímás, esztergomi érsek kezdeményezésére külön emlékkiállítással hódolt a nagy király előtt. Az alábbiakban szeretnénk erről, a Cséfalvay Pál múzeumigazgató által rendezett kiállításról elsősorban könyvtári s levéltári szempontból, áttekintést nyújtani.

A kiállítás eredeti dokumentumok, fotokópiák stb. segítségével próbálta felidézni László királyt, korát, utóéletét, elsősorban hazánk határain belül, de olykor azon túlra is tekintve.

A Lászlóval kapcsolatos dokumentumok közül megemlítenénk VII. Gergely pápa levelei, melyek a Vatikáni Levéltárban őrzött regisztrumokból készített fotokópiákon kerültek bemutatásra: a pápa Carpinetában 1077. jún. 9-én kelt levele, melyben arra buzdítja Nehemiás esztergomi érseket, „ut regem qui inter vos electus est, . . . notificantes et consulentes sibi ut apertius nobis suam voluntatem, et reverentiam sedis apostolicae

¹⁵ ILLÉS Ilona: *Tűz (1921–1923), Diogenes (1923–1927)*. Repertórium. Bp. 1977. 235 l. (A Petőfi Irodalmi Múzeum Bibliográfiai Füzetei. B. sorozat 8.)

¹⁶ BOTKA Ferenc: *A magyar irodalomtudományi szakbibliográfia kérdései*. = MKsz 1975. 42.

debitam per idoneos legat s denuntiet devotionem” (*Registrum Gregorii Papae VII.*, lib. II. n. 25. *Registra Vat.* t. II. fol. 131. — latin szövege: Gombos: *Catalogus fontium historiae hungaricae*, nr. 2588. — magyar fordítása: Makkai—Mezey: *Árpád-kori és Anjou-kori levelek*, nr. 7.), valamint magához László királyhoz Rómából 1079. márc. 21-én írt levele, melyben a jogtalanul száműzött bajor grófokat a király kegyébe ajánlja (*Registrum Gregorii Papae VII.*, lib. VI. n. 29. *Registra Vat.* t. II. fol. 166v—167r — latin szövege: Gombos, i.m. nr. 2589., magyar fordítása: Makkai—Mezey, i.m. nr. 8.).

László lelkületéről tanúskodik az Oderisium montecassinói apáthoz 1091 nyarán küldött levele: „quamvis peccator existam, quum cura terrena dignitatis absque gravissimis non potest promoveri criminibus” (*Archivum abbatiae Montecassinensis. Epistolarium Petri Diaconi.* Registr. III. n. 158. fol. LXX. — hasonmás, kiadása latin—magyar szöveggel: Fraknoi: *Szent László levele a montecassinói apáthoz.* Olvastatott a M. Tud. Akadémia II. osztályának 1901. nov. 11-én tartott ülésén. Bp. 1901. *Értekezések a történeti tudományok köréből.* XIX. kötet VIII. Bp. 1904. 279—291.).

A pannonhalmi apátság 1093 körüli javadalomösszeírását fotokópiában lehetett megtekinteni: „Én László király, a Pannónia hegyén fekvő Szent Márton monostort, amelynyire királyi módunkból teltett, nagy javakkal ajándékoztuk meg. Ezért . . . én, László, . . . mindent megszámbláltattam, és ebben az oklevélben összerattam” (*Pannonhalmi levéltár Capsa 2. A. — A Pannonhalmi Szent Benedek Rend története I.* Bp. 1902. 75. (hasonmás), p. 590—592 (latin szöveg), magyar fordítás: *A könyv és könyvtár a magyar társadalom életében az államalapítástól 1849-ig.* Bp. 1963. 63—64. (magyarázatokkal).

Közvetlenül Lászlóval áll kapcsolatban II. Paschalis pápa Pármában, 1106. nov. 2-án kelt oklevele, melyben a pápa Hugo saint-gillesi apát kérésére megerősíti a László király által 1091-ben alapított somogyvári Szend Egyed apátsággal kapcsolatos királyi rendelkezéseket. Ebben említi meg a pápa, hogy akkor még a király holtteste nem volt Váradon, hanem átmenetileg Somogyváron nyugodott: „ubi et eius corpus venerabile requiescit”. (A pápai oklevél fotokópián látható, eredetije a saint-gillesi plébánia levéltárában, a Mazer Hectortól származó gyűjteményben — Vö. Baumgarten: *A saint-gillesi apátság összeköttetései Magyarországgal. Századok*, 1906. 389—411., ad rem 410. nr. V. — Latin szövege: MPL 163, 198—199.).

A 11. század végének bemutatása céljából állították ki a budapesti Egyetemi Könyvtár néhány töredékét: 1) A Pseudo-Dionysius Areopagita töredék a 11. század közepén Itáliában használt kódexnek egy könyvkötésben megmaradt lapja, melyen a magyar, talán éppen esztergomi mester a margón elhelyezett glosszában a fordítás egy helyét a görög szövegre hivatkozva javítja: „quod hic grecus habet . . .” (Fragm. lat. 76.), 2) A Collectio Dionysio-Hadriana töredék a 11. század második feléből, mely Franciaországból került hozzánk és maga a collectio azok közé az egyházi jogi könyvek közé tartozott, melyek László nagy munkáját, István művének befejezését, az egyházi jog elvei szerint segítették (Fragm. lat. 72), 3) Egy 11. századi főpapi szertartáskönyvből származó töredék a húsvéti vigília keresztelési szertartásának szövegével (Fragm. lat. 79.).

A korba való beilleszkedést segíti még az esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár két, 11. századi kódexe, az Oláh-féle liège-i evangéliumskönyv (Ms. III. 180.) és Nagy Szent Gerjes pápa leveleskönyve, mely a moissaci bencés apátságban keletkezett (Ms. I. 22.).

Fotón állították ki a zágrábi érseki könyvtár MR 89 jelzetű, 11. századi esztergomi benedikcionálját (fol. 84v—85). A Miatyánk után a nép felett mondandó, áldó imádságokat tartalmazó kódex Esztergomból került az 1090-es években a László által alapított zágrábi püspökségbe.

Szent László utóélete elsősorban a liturgikus könyvekben kísérhető figyelemmel. A *Regis regum civis* himnusz Váradon, László király szenttéavatása (1192) alkalmából keletkezhetett. A bemutatott budapesti Egyetemi Könyvtár-i töredék egy premontrei himnu-

szos könyv egyik megmaradt foliója a 14. század közepéről (Fragm. lat. 173). Ugyanez a himnusz olvasható az esztergomi Bibliothéka ún. budai pszaltériumában (Ms. I. 3b. fol. 51v—52) is, a 16. század elejéről.

A Főszékesegyházi Könyvtár nyomtatott esztergomi 15—16. századi misszáléiban, breviáriumában, az 1505-ös *Ordinarius*ában és az 1523-as *Psalterium Choralé*jában a liturgikus tisztelet különféle megnyilvánulásai kísérhetők figyelemmel: mindkét ünnepének, június 27-nek (szenttéavatás alkalmábólí elevatio) és július 29-nek (halála napja) miséje a *Novae laudis attollamus* szekvenciával, valamint zsolozsmája a már fentebb idézett *Regis regum civis* himnusszal. Az 1505-ös esztergomi *Ordinarius* szerint László ünnepét: mivel ő Magyarország patrónusa, a saját helyén, azaz június 27-én kell megünnepelni, „Item festum S. Ladislai regis: ex quo est patronus huius incliti regni, tenetur loco suo”.

Az ezekben a liturgikus könyvekben található fametszetek különféle formában jelenítik meg Lászlót. Külön ki kell emelni a Bibliothéka 1511-es, Chereödy János-féle nyomtatott zágrábi misszáléjának színezett fametszetét, melyen a Madonna a magyar szentek: István, Imre és László társaságában látható. Csak fotón tudták bemutatni Pálóczy György esztergomi érseknek a salzburgi Studienbibliothekben őrzött breviáriumában látható Szent László képet (VI. E. 60. 362. lap.) (Vö. Hoffmann Edit: *Pálóczy György esztergomi érsek két könyve. M. Bibliofil Szemle*, 1925. 32—36. és ugyanó: *Régi magyar bibliofilek*. Bp. 1929. 43.).

Szent László liturgikus tiszteletének továbbélését mutatja az esztergomi káptalan által 1748-ban kiadott votív misekönyvben a Szent László votív mise szövege, mivel Mattyasovszky László (†1705) esztergomi kanonok, nyitrai püspök, védőszentjének tiszteletére votív miseszöveget alapított az esztergomi káptalanban (Bibliothéka 8039).

Kedvelt alakja László a magyar legenda- és krónikairódomnak is. Az *Anjou-legendarium* 1975-ös hasonmás kiadása és a *Képes Krónika* fölnagyított színes fotói segítettek a szent és nagy király megjelenítésében. A Thuróczy-féle *Chronica Hungarorum* mindkét 1488-as kiadása, a brünni és az augsburgi, az Egyetemi Könyvtárból került a kiállításra (Inc. 338—339). Csak fotón látható az *Érdy-kódex*, a Karthauzi Névtelen által a 16. század elején, a mohácsi vész napjaiban és utána írt kézirat Szent Lászlóval foglalkozó része.

A prédikációs irodalomban többek között az Esztergomban is működött ferences szerzetes, Laskai Ozsvát (†1511) három beszédet is közöl a szent királyról (*Biga salutis*, Hagenau, 1499. Sajó—Soltész 2485, a Bibliothéka példánya). A további könyvek a Szent Lászlóval foglalkozó későbbi irodalom termékei.

Külön kell megemlékeznünk az oklevelekről, melyek Szent László és Esztergom „kapcsolatára” derítenek fényt. A középkori Esztergom Új városában, Nova civitas-ában, a mai Vízivárosban a 14. században biztosan állott egy Szent László templom. IX. Bonifác pápa 1400. máj. 1-én búcsút engedélyez az esztergomi „S. Ladislai de Minore alias Nova Civitate” temploma meglátogatóinak (*Főkáptalani Levéltár*, 44—3—1. Vö. *Vatikáni Magyar Okirattár* I/4. Bp. 1889. nr. 252. pp. 201—203.). Az esztergomi főkáptalan 1428. febr. 11-én kiállított oklevele ugyane templom gondnokairól, Biró Miklósról és Gyürki Mihályról, valamint a templom egykori, előző plébánosáról, Istvánról és a jelenlegiről, Miklósról emlékezik meg (*Főkáptalani Levéltár*, 51—2—6. Vö. *Az esztergomi főkáptalan fekvő, s egyéb birtokaira vonatkozó okmányok tára*. Pest, 1871. nr. 174. pp. 196—197.). Továbbá Szent László volt a Nova Civitas védőszentje, mert Esztergom Új Város tanácsa által 1474. dec. 6-án kiállított oklevél pecsétjén Szent László király látható (*Főkáptalani Levéltár*, 53—3—13.).

Ötletes térkép mutatta be, hol találhatók a középkori Magyarországon, elsősorban a peremvidékeken Szent László templomok és freskók. Ezekből fotókon ízelítőt kaphattunk. A kiállítást gazdagították a Szent Lászlót ábrázoló festmények, metszetek, szobrok, ötvöstargyak (a győri hermának a Nemzeti Múzeumban őrzött másolatát tették ki a III.

Béla-féle halotti koronával, két kehely a Nemzeti Múzeumból), miseruha, azonfelül pénzei és ereklyéi.

Az ereklyékkel kapcsolatban meg kell emlékeznünk egy 16. sz.-i feljegyzésről. Az esztergomi bazilika kincstárában ugyanis ma egy Szent László lábcson (femur) van. Ez az ereklye azért nevezetes, mert a hozzátartozó feljegyzés az egyedüli forrás, mely tudósít a váradi sír pusztulásáról. Szegedi Benedek, a váradhegyfoki Szent István prépostság kanoekja éppen akkor ment 1565. jún. 22-én a váradi székesegyházba, amikor a szent király sírját feltörték és szétszórták. Ő ezt a darabot titokban elvitte, Báthori Andrásnak ajándékozta, Báthori pedig már a következő évben, 1566. jún. 2-án az esztergomi egyháznak adta át megőrzésre (Prokopp Gyula: *Szent László esztergomi ereklyéje*. Vigília 1963. 535—539., teljes szöveggel és forrásokkal).

A kiállítás megnyitására a szent király halálának évfordulóján, 1977. július 29-én került sor. Előtte az alkalomhoz méltóan Esztergom-Víziváros, a régi Nova Civitas plébániatemplomában — mely a középkorban Szent Lászlót, most pedig Loyolai Szent Ignácot tisztelettel pártfogójául — ünnepélyesen elvégezték a Szent László vesperást a középkori esztergomi rítus szerint, úgy, ahogy a szenttéavatás időpontjától, 1192. június 27-től 1630-ig énekelték Magyarországon, amikor Pázmány behozta a római rítust.

A kiállítást dr. Lékai László bíboros, prímás, esztergomi érsek nyitotta meg, anyagát pedig tudományos előadás keretében, Szent László alakját földéizve bemutatta dr. Mezey László c. egyetemi tanár, az irodalomtudományok doktora.

KOVÁCH ZOLTÁN

Az Österreichische Nationalbibliothek kiállítása. 1977 júniusában az a megtiszteltetés ért, hogy jelen lehettem az ÖNB utolsó tíz esztendei szerzeményeinek legjelentősebb darabjaiból, a gyönyörű barokk olvasótermében rendezett kiállításán, amelyet dr. Rudolf Fiedler, jelenlegi főigazgató nagyszámú közönség előtt nyitott meg.

Hasonló, nagyszabású kiállítást az ÖNB 1967. jún. 2. és okt. 14. között rendezett *Schätze und Kostbarkeiten der Österreichischen Nationalbibliothek* címen, amely két évtized szerzeményeiből szintén a legfontosabbakat mutatta be és egyúttal számot adott nagyhírű, akkor nyugalomba vonuló főigazgatójának, Dr. Josef Stummvollnak e téren is megmutatkozó eredményeiről. A jelenlegi kiállításnak szintén hasonló a feladata: Fiedler főigazgató is nyugalomba készül.

Az ÖNB gyarapodási kiállításainak mindenkor az adott hangsúlyt, hogy fel kell tárnai a gazdagságát, sokféleségét és újabb gazdagodását, mégpedig nyomtatványosztályára, különgyűjteményeire bontva. Ilyen bontásban — 9 különgyűjteménye van — állománya hat millió felé közeledik. A jelenlegi kiállításon 63 tárlóban, 400 kiállított darab volt megcsodálható: inkunábulumok, kéziratok, könyvek, papiruszok, zeneművek, a színházi irodalom, térképek, globusok, grafikák, fénykép- és filmfelvételek, szobrok. Mindez jól megszerkesztett forgatókönyv rendjében.

Ismertetés nem részletezhet, csak tallózhat, és ez magában rejti azt a veszélyt, hogy az értékes áldozatul esik az érdekesnek; a mi esetünkben a magyar vonatkozásút is ide kell sorolni.

A három tárlóban elhelyezett régi osztrák irodalomból említésre méltó Fabricius, Paul: *Almanach auff das jar 1559*, Wien, Singriener. Fabricius udvari matematikus kalendáriumi előjegyzési naptárnak is szánta. Az antikvár könyvpiacnak másik hasonlóan ritka példánya az az 1729-ben kiadott gyógyszerészeti lexikon: *Dispensatorium pharmaceuticum Austriaco-Viennense*, melynek Bécsben Kurzböcknél, 1744-ben kiadott újrapomatát szerezte meg az ÖNB. A régi osztrák irodalom tárlójában helyezték el a felvi-

lágosodás szolgálatában álló *Wienerische Kirchenzeitung für das Jahr 1785* kötetét is. Az 1784-től 1789-ig megjelent orgánium működésének nagy ellenzéke volt.

A régi gyermekkönyvek világszerte ritkák, mert majd mindenütt ronggyá olvasták őket, és abban az időben a könyvtárak sem gyűjtötték a gyermekirodalmat. Ezért értékes darabja a kiállításnak a Leopold Chimani kiadásában, 1837-ben megjelent *Des jungen Staatsbürgers nützliche Beschäftigungen in den Erholungsstunden*, Wien, Pichlers Wwe.

A régi, nem osztrák irodalom („nichtösterreichische Antiquaria”) egyik megszerzett értéke Martin Luther: *Von dem leyden Christi, 1522*; e „Fellenfürst-típusú” reformációs irat nyomdászát máig sem sikerült megállapítani.

A „külhoniak” között igen szép Salomon Kleiner: *Vera et accurata delineatio omnium templorum et coenobiorum*. . . Augsburg, Pffeffel, 1724—1737, mely a bécsi és Bécs környéki templomoknak, kolostoroknak látképeit tartalmazza. A metszetek Salomon Kleiner rajzai után készültek; egyébként Kleiner rajzai is az ÖNB birtokában vannak.

Az eredeti grafikákkal illusztrált szép könyvek közül kiemelkedő Ödön von Horváth *Rechts und Links. Sportmärchen*. Berlin 1969, Hassling, 12 színes linómetszetét Wolfgang Jörg és Erich Schönig készítették.

Jó helyet foglal el a kiállított periodikák között, több a tudományok különböző területeit képviselő lapok társaságában, az 1973-ban Kismartonban (Eisenstadt) indított *Pannonia. Magazin für europäische Zusammenarbeit*. A folyóirat erősen az osztrák—magyar kapcsolatok jegyében áll sok magyar munkatársával. Hasonlóan a közös tárlóban levő *Problems of Control and Information Theory*. Bp. 1972-től.

A röplap- és plakátgyűjtemény részére megszerzett soproni nyomtatvány: *Die Mundkünstlerin, die erste und einzige in der Welt* (1840 körüli) is felhívhatja figyelmünket. A 8° alakú kis füzet képpel és nyolc oldalas szöveggel beszél el annak a kar nélkül született, Sopron megyei lánynak a történetét, aki szájával művészi kézimunkázni tud, e tudományát már a külföld is megcsodálta. (Ugyanez a gyűjtemény számos, a második világháborúra vonatkozó röplappal is szerepel.)

A középkori kéziratok közül említendő Jacobus de Voragine: *Leben der Heiligen, Winterteil*; az 1 r. fol. miniatúrával és arany iniciáléval, többi lapjain 10 festett és számtalan egyszerű, vörös iniciáléval. Kötéstábláit 1450 és 1475 között Bécsben Mátyás mester készítette.

Értekes ösnyomtatvány a nürnbergi Anton Koberger által 1492-ben kiadott P. Vergilius Maro: *Opera*. Mit Kommentar von Servius Donatus, Christophorus Landinus, Domitius Calderinus.

A modern kéziratok között találjuk a budapesti születésű (1930) és 1956 óta Ausztriában élő Sebestény Györgynek *Agnes und Johanna* c. 3 felvonásos komédiája autográf kéziratát (1970). E színművet először a bécsi Volkstheater adta elő. A másik budapesti születésű, majd Belgrádba került és ma Bécsben élő írónak, Milo Dornak *Die weisse Stadt* c. autográf regény-forgatókönyvét szerezte meg az ÖNB.

Külön tárlót kaptak az írói hagyatékok, itt említenénk Robert Musilnak 163 lapból álló, autográf naplóját (1880—1942) és a főművéből (*Der Mann ohne Eigenschaften*, 1930—1943. 3 köt.) 2 autográf lapot. (Musil életét és jelentőségét tükröző gazdag anyaggal, ez év augusztusában a Petőfi Irodalmi Múzeum a klagenfurti Robert Musil Archivummal együtt rendezett kiállítást.)

Az ÖNB Musil mellett állította ki a vele társadalomszemléletében, irodalomesztétikái felfogásában rokonítható kortárs írónak, Heimito von Doderernek hagyatékát, melyben több száz autográf kézírata, közel három és félezer autográf levele és nagy regényéhez (*Die Strudelhofstiege*. Roman-Studien, IV) készített tanulmányai szerepelnek. Fordítóink és az Európa Kiadó még adósok a Doderer-oeuvre fordításával: mindössze egy elbeszélése és egy-két ismertetése jelent meg folyóiratainkban (*Nagyvilág* etc.), pedig velünk is van

némi laza kapcsolata (*Világirodalmi Lexikonunk* nem említi): Lenau édesanyja második házassága által az ükanyja; a *Roman No 7.* c. regényében a vízesést a századeleji, zágrábi festő, Csikos Béla: *A Štunjska vízesései* c. képeinek hatása alatt és nyomán írta le. Csikos képe a nagy etnográfiai mű, *Az Osztrák–Magyar Monarchia írásban és képből Horvátország és Szlavónia kötete* (1902.) számára készült.

A zenegyűjteménynek nyolc tárlójában a hangszerek osztrák és külföldi mestereinek alkotásai, a legkülönbözőbb zenei műfajok láthatók: többek között Sebastian Bach, Haydn, Bruckner, Beethoven, Richard Strauss művei. Lisztnek az Auguszt Göllerich által leírt 125. pszalmusza (kórusra és orgonára) partitúráján a cím és aláírás autográf. Bartók Béla kétszer is szerepel. Richard Strauss *Tematikus analízise* autográf kéziratával és egyik korai művének: Op. 1. *Rhapsodia zongorára és zenekarra*. Partitúra (Rózsavölgyi, 1910) első kiadásával. — Szép számmal állítottak ki a *Korunk zenéje* címszóval is.

A térképgyűjtemény a XVI. sz.-tól napjainkig vásárolta Ausztria és a világ más tájainak térképeit, topográfiai látképeit. Közülük kedves udvariassággal maga a főigazgató, Dr. Fiedler hívta fel figyelmemet Johannes Andreas Pfeffel d. Á.: *Regnum Hungariae* (Augusta Vindelicorum/Augsburg—Vienna/Wien 1720). Parvus Atlas. Pars. I. c. alkotására. Megtudtam, hogy ez az első, színes rézmetszéssel készült térkép, amely Savoyai Jenőnek a törökökön aratott győzelmei után a nagyhatalommá vált Habsburg birodalmat, és a Magyarországgal közvetlenül határos területeket ábrázolja; hogy az Augsburgban letelepedett, délnyugatnémet Pfeffel a bécsi művészeti akadémián tanult és császári rézmetsző lett, de végül is nem térképeivel, hanem arcképeivel jeleskedett.

Most már futólag sem szólhatunk a színházi gyűjteménynek autográf és nyomtatott, vagy tárgyi dokumentumairól, amelyeket hazai és külföldi drámaírókkal, színészekkel, előadásokkal kapcsolatban megszerzett; forgatókönyvekről, színpadképekről, fotokról és képzőművészeti alkotásokról. Vagy az arckép- és képarcívumnak szemet-szívet gyönyörködtető, grafikus és modern technikával létrehozott, tíz tárlóban elhelyezett képeiről: a szellem, a művészetek, a társadalom nagyjainak, az osztrák történelemnek, Bécsnek ábrázolásairól, a XVII. sz.-tól kezdve. Időzni kellene a könyvkötés művészetét, a restaurálás mai magas színvonalát bemutató tárlók mellett is!

A kiállítási ismertetés elszerényítő voltát akkor érezzük igazán, ha kezünkbe vesszük az *Erwerbungen der Österreichischen Nationalbibliothek. Präsentation bedeutender Sammlungsobjekte aus dem Gesamtzuwachs 1968—1977* című katalógust (Wien 1977. 107 l. + ill.). Az egyes fejezetekből kitűnik, hogy mennyivel gyarapodtak az elmúlt tíz esztendő alatt az egyes gyűjtemények. Például a nyomtatványtár: 248 439 kötetrel + 27 579 röplappal és plakáttal + 11 285 exlibrisszel + 3429 folyóirattal és 15 újsággal; a kéziratár: 5449 kézirat + 54 468 autográffal + 22 inkunábulummal + 16 művészi kötésű könyvvel, kézikönyvtára 4493 kötetrel, diaprojektívjei 3578-cal. Ilyen gyarapodást mutat a többi gyűjtemény is, és végösszegük a csakhamar hat milliós állomány előlegezése. A bibliofil számba menő katalógusról még annyit, hogy az egyes darabok leírása mellett név- és tárgymutatóval, a katalógus számokat a könyvtári szignatúrákkal egyezettető táblázattal is tájékoztat.

A kiállítást nem a csekélyszámú kiválasztottaknak, hanem az ÖNB bűvárainak szánták, hogy figyelmeztesse őket arra a gazdag lelőhelyre, amelynek kianázása már több mint 250 éve díjtalan.

D. SZEMZŐ PIROSKA

Kuriózumok a francia nem periódikus publicisztika köréből. „Az újság néha igazat mond, de mindig túloz, és még gyakrabban hamis hírek hordozója. Elrettentő gyilkosságról számol be — sokszor primitív fametszettel illusztrálva — vagy természeti csapásról, valamely természeti jelenségről, különös kalandról. Öt centime-ot fizetsz érte, de így

is azt érzed: megloptak. Boldogok a lelki szegények, akiknek még vannak illúzióik egy-egy ilyen újság olvastán” — írja a költő, Gérard de Nerval a 19. században Párizsban oly elterjedt újságlapokról, röplapokról, a nem periodikus publicisztika e termékeiről.¹ Balzac is ír ezekről az újságokról a párizsi sajtóról készített monográfiájában 1842-ben², és egy évvel korábban Gaetan Delmas teljes fejezetet szentel ugyanezeknek az újságlapoknak, a *Hogyan látják a franciák magukat* című, akkoriban nevezetes munkájában.³

1955-től Jean-Pierre Seguin, a párizsi Bibliothèque Nationale vezető könyvtárosa, legújabbban a nevezetes Pompidou központ könyvtárának igazgatója, publikál tanulmányokat és könyveket folyamatosan ezekről az újságlapokról, amelyeknek néhány fontos megállapítását ismertetjük a következőkben.⁴

A 19. században ezeket az újságlapokat már „canard”-oknak hívják Franciaországban, és az ország szinte összes nagyvárosában nyomtatják. Előfordul, hogy csak ezer példányban nyomtatnak egy-egy újságlapot, de az is, hogy akár húszezres példányszámot jelentenek meg egy-egy érdekesnek ígérkező újságból.

Ma Párizsban a napilapokat nevezik „canard”-nak, a múlt században még a nem periodikusan megjelenő újságlapokat nevezték így, amelyek sokszor nehezen ellenőrizhetően mesélik el a valóságot, „vagyis olyan abszurd mesék, amelyekkel a hallgatók hiszékenységet teszik próbára” — közli a nagy Littré értelmező szótár, és egyúttal a 17. századtól kezdődően jelöli meg a szó ilyen jellegű értelmezhetőségét.

Mindenesetre több évszázadon át igen elterjedt olvasmánynak számítottak Franciaországban is — miként lényegileg egész Európában ezek az újságlapok. Ugyanazon időszakon belül is megállapíthatóan többretegű ez az irodalom. Más terjedt ugyanis a városokban; másféle újságlapok kiáltó címeinek kiabálásával kereste kenyerét a városi újságárus, és tartalmukban, címükben, sőt formájukban és terjedelmükben is másféle újságlapok terjedtek ugyanakkor a francia falvakban. Mint erről Robert Mandrou professzor⁵ és Geneviève Bollème⁶ is írtak, a nép művészete ez, vagy legalábbis a néphez közelálló, a nép számára írták ezeket a híreket, történeteket, amelyek ezeken a ponyvaujságlapokon megjelenve sokszor több hónapos, esetleg több éves késéssel mesélték el az aktuális háborús eseményeket.

E műfaj kezdetét Jean-Pierre Séguin Franciaországban 1488-ban jelöli meg. Ez az első francia verses újságlap a Bretagne-i háborúról. Az első „prózaí” újságlap 1492 februárjában Anne de Bretagne Párizsba érkezéséről és koronázásáról tudósít. Ezek a viszonylag hűvös, hivatalos hangú információk még nem számíthattak akkoriban túlságosan nagy olvasóközönségre — jelentőségük főként abban rejlik, hogy a középkori kéziratban terjesztett informáló levelek hagyományával szakítva ezek voltak az első nyomtatott

¹ Gérard de Nerval: *Le Diable de Paris*, tome II. (Paris, 1845.)

² Balzac: *Monographie de la presse parisienne* (Paris, 1842.).

³ Gaetan Delmas: *Les Français peints par eux-mêmes*. (1841.)

⁴ Jean-Pierre Séguin néhány fontosabb publikációja e témakörben: *Nouvelles à sensations, canards du XIXème*, collection „Kiosque”, Colin, 1959. in 12. — *L’information en France avant le périodique, 517 canards imprimés entre 1529 et 1631*. Paris, Maison-neuve et Larose, 1964. — *Feuilles d’information non périodiques ou „canards” en France*. Revue de Synthèse, 3e série, no 7, juillet-septembre 1957. — *Les canards de fait divers de petit format en France, au 19e siècle*. Arts et traditions populaires, 1956, no — s 1 et 2. — *Un grand imagier parisien Garson Ainé. Son oeuvre et notes sur les canards et canardiers parisiens de la première moitié du 19e siècle*. Arts et traditions populaires, avril-juin 1954. — *Antoine Chassignon imprimeur, libraire et canardier parisien (1810–1854)*.

⁵ Robert Mandrou: *De la culture populaire aux 17e et 18e siècles*, 2e édition revue et corrigée, la Bibliothèque Bleue de Troyes. Paris, Stock, 1975. 262 p.

⁶ Geneviève Bollème: *La Bible bleue*. Anthologie d’une littérature populaire. Flammarion, 1975. 490 p.

tudósítások. Nálunk is hasonló jellegű, hivatalos hangú újságlapokkal veszi kezdetét alkalmi újságlapjaink története, — a Mátyás király békekötéseiről szólókkal.

A franciák itáliai hadjáratáról 1494 szeptemberétől kezdődően, néhány hónap leforgása alatt már nagy tömegben nyomtatták az újságokat. Mai napig fennmaradt 40 darab e néhány hónap publicisztikai terméséből.

De ugyanebben az évben nyomtatták ki másodszer és harmadszer Kolumbusz Kristóf latin nyelvű útibeszámolóját is újság formájában Párizsban. Terjednek a különböző fikatív, fantasztikus útlevelek is, amelyekből néhányat a 19. századig is több ízben utána nyomtak.

A műfaj a 16–17. században kialakul már, és lényegesebb jegyeit a 19. századig őrzi — állapítja meg J. P. Séguin.

Ezeknek az újságlapoknak közvéleményformáló erejét felismerve, már a 16. századtól kezdődően hoznak rendelkezéseket a mindenkori uralkodók és kormányok az újságlapok kinyomtatására és terjesztésére vonatkozóan. S minthogy ezeknek az újságlapoknak csak egyik része — rétege — szegődik az uralkodó politikájának szolgálatába, a 16. századtól megkezdődik az újságot nyomtatók és kolportálók háborúja a hivatalos engedélyekért, illetve azok megkerüléséért, a cenzúrarendeletek kijátszásáért.

Az olcsó papíron gyakran zugnyomdászok nyomtatják ezeket a tudósításokat, leggyakrabban egy-egy nagy nyomdász vállalkozása és neve — vagy éppen a névtelenség mögé rejtőzve.

A történelem, a politikai témák ezeken az újságlapokon anekdotikus elemekkel teltek meg. És az akkori politikai hétköznapiak egy-egy jelentősebb — vagy jelentősebbnek vélt — alakja köré épültek ezek a tudósítások. A természeti csapások és a legkülönösebb, háborzongató történetek is gyakran valami mélyebb, fontosabb jelentés hordozói. Így magyarázzák a római árvizet az istentagadók bűneivel, így rohannak ki egyes újságlapok a luteránusok ellen egészen addig a történetig merészkedve, amelyben a lutheri „eretnek” dalokat éneklő nő szörnyszülöttnek ad életet. Ezeket az újságokat az uralkodók is igyekeztek szolgálatukba állítani.

A legősibb újságlapok írói is a legújabb hírekről akartak más tájékoztatni, nagy tömegeket érintő eseményekről akarnak írni, hajszoáltak a szenzációt. Miként a kiküldött tudósítók, helyszíni riportokban számolnak be a mindenkit érdeklő világégekről — persze többnyire egyéni tettek elbeszéléséből értesülhetünk és következtethetünk csak ezeknek az eseményeknek valódi jelentőségére.

Olcsó papíron, avult nyomdatechnikával és régi, elkopott, sokszorosan felhasznált falmetszetekkel jelentek meg igen gyakran ezek az újságlapok még a 19. században is Franciaországban. Mi lehetett sikerük titka — és ennek vizsgálata érdekes lenne már e műfaj európai történetének szempontjából is.

Nem mellőzhetőek itt természetesen azok a fikció hatását erősítő anekdotikus elemek sem, mint amilyenek a házaló — „kolportáló” alakjának behelyezése a történetbe — mint például a csodatevő szenttől gyógyuló, vagy éppen a hajótörésből megmenekülő tengerész figurája.

Még fontosabb azonban az, amire már J. P. Séguin is utal cikkeiben: a falvak népe sejtí a számára szomorú társadalmi valóságot, ismeri nehéz, kiútalannak tűnő életét — szívesen menekül ebbe a kissé népmesei, igazságosabbnak tűnő, fantasztikus szenzációkkal teli és igazságot osztó világba. A kérdést legsűrűbben Mandrou professzor vetette fel — s itt e közleményben röviden és általánosítva meg sem válaszolható mennyi ebben az irodalomban a múltba menekülő, konzervatív tendencia és mi az, ami értékeket mentett át, őrzött meg — és mi az, ami egészen újat, a modern riportokat, a modern újságírást készítette elő ezekben az „abszurd mesékben”.

VAMOS ÉVA